

“PROJECTES DE COOPERACIÓ I ARQUITECTURA”

Karla Fentanes Gutiérrez- Zamora^{1*}
Karlafentanes@hotmail.com

La cooperació internacional ha resultat una estratègia d'execució de projectes per al desenvolupament dels grups humans que encara estan en condicions desequilibrades, en comparació amb altres grups d'habitants del món. A partir de la recerca per a la tesi doctoral aplicada a una de les comunitats aïllades estretament relacionada amb la Selva Lacandona de Chiapas, al sud-est de Mèxic, sabem que les característiques i problemàtiques específiques de la regió han provocat la intervenció de la cooperació internacional. Darrera d'aquesta participació hi ha una sèrie de conceptes que val la pena exposar i aclarir, de cara a situar les actuacions actuals i buscar la millora de les futures.

En primer lloc ens preguntem: Què és un projecte de cooperació? El punt de partida és la unió de recursos monetaris procedents de dues o més entitats –governamentals, no governamentals, educatives o de recerca- que decideixen treballar en conjunt i en pro d'un suposat projecte d'ajuda al desenvolupament d'un grup social i pel que es convoca a la Societat Civil, sense ànim de lucre, a col·laborar. Els diners aportats per aquestes entitats prové en ocasions d'un 0,7% que es pren de les matrícules universitàries. En altres casos, prové dels fons públics, que realment són els diners que tots els ciutadans hem de donar al govern per a que ens organitzin, i que les organitzacions internacionals han decidit que obligatòriament cada país ric ha de donar als països pobres, com a mecanisme de contraprestació monetària a la extracció, a baix cost, de les seves matèries primes. Els diners també poden provenir d'institucions bancàries, és a dir, dels recursos monetaris que es

generen a partir d'allò que fan els bancs amb els diners que les persones els dipositem lliurement, amb l'objectiu d'estalviar, pagar serveis i demanar préstecs, i que estan obligats moralment a donar per a la realització de projectes d'ajuda social, talment com una forma de contrapartida pel seu enriquiment.

Un projecte de cooperació per portar a terme les seves activitats fa servir diners procedents d'aquestes 3 fonts; però, a grans trets, els projectes governamentals també, i els empresarials de vegades. Llavors ens preguntem: Quina és la diferència entre un projecte i un altre, governamental, de cooperació o empresarial?

En el fons hi ha poca diferència entre ells, potser només canvia el camp d'actuació i la perspectiva des de la que s'observa la problemàtica sobre la que intervenen.

Per una banda, el govern s'encarrega dels projectes que, evident i obligatòriament, els correspon realitzar, dirigits cap a la satisfacció de les necessitats bàsiques dels ciutadans o contribuents. Realitzen i mantenen obres sanitàries, hidràuliques, elèctriques, edificacions d'habitatges, educació, oci, projectes per a la generació de fonts energètiques per a la cocció i condicionament tèrmic, i per l'abastament d'aliments i roba, considerant la resta d'activitats relacionades per portar a terme aquestes obres i projectes i les relacions ètiques i legals corresponents. A vegades els departaments governamentals s'agrupen per unir esforços i recursos monetaris sorgits fraccionadament de l'organisme fiscal i financer central per a sumar-se a altres fraccions assignades als altres departaments. Als països on les arques governamentals són petites, ja sigui perquè la recaptació fiscal sigui escassa o per la mala gestió de recursos per part dels diferents organismes, o per les dues coses alhora, les necessitats bàsiques no són satisfetes completament per part del govern.

Les poblacions rurals de la majoria dels països subdesenvolupats, pobres o no industrialitzats, no estan inserits normalment en aquella forma de vida

¹ Estudiant del programa de doctorat Àmbits de Recerca en Energia i el Medi Ambient a l'Arquitectura, de la Universitat Politècnica de Catalunya.

que governa a les societats industrials, organitzades per un govern i finançades per entitats bancàries. Aquest gran nombre de persones no ingressa diners al banc, no sol·licita finançaments, per la qual cosa no donarà diners en concepte d'interessos mensuals. No paga impostos ni té representació al govern. El govern, així com la vida de la ciutat i la seva gent, està massa lluny i els esporàdics contactes són puntuals i ocasionalment estretament relacionats amb la compra-venda d'immobles, terres productives, explotació d'algun recurs o el convenciment per a l'afiliació a un partit polític per a la captació de vots. Tot i aquestes puntuals interrelacions, desgraciada o afortunadament, la envoltant forma de vida de la ciutat no ha arribat a tots els habitants del planeta. Ha arribat als seus televisors a través de les antenes de satèl·lit, ha arribat amb la roba d'importació i a la moda que possiblement arriba a la localitat un cop per setmana, ha arribat amb la música de la ràdio i, fins a cert punt, a la configuració del conjunt de les cases, a l'arquitectura dels ranxos, les cabanes a les ribes dels rius i les parcel·les de cultiu; però no ha arribat completament a les seves butxaques ni a la materialització de la comunitat.

Aquest aparent abandonament provoca que les veus de la consciència col·lectiva demanin la satisfacció de les necessitats de tots els habitants del planeta de forma equitativa. És per això que el govern, a més d'atendre a les ciutats i als seus contribuents, puntualment actua en aquestes comunitats, portant algunes de les infraestructures i equipaments bàsics, com aigua potable i mòduls sanitaris, com els de les ciutats, generalment de wàter i descàrrega hidràulica dirigida cap a una xarxa de drenatge. Sovint, degut a pressupostos insuficients o plantejaments a curt termini, els residus es dipositen a una fossa sèptica o a les aigües superficials properes a la comunitat, d'on diàriament s'extreuen recursos alimentaris i per a altres necessitats de subsistència. A més, degut a la incompatibilitat amb certes pràctiques culturals locals, poden arribar a ésser inutilitzats per la pròpia comunitat i relegats a altres usos unimaginables.

Potser el govern porti també una xarxa d'electrificació, una clínica de salut o una escola. Però l'electrificat, si és a través d'un recorregut de varis quilòmetres, comportarà l'inconvenient de la tala d'arbres necessària per al seu traçat, riscos d'incendis forestals i possibles ineficiències per les altes exigències de manteniment, especialment en ecosistemes de vegetació abundant, accions que la comunitat rural difícilment estarà disposada i degudament equipada per a realitzar. Per altra

banda, aquesta acció iniciarà un procés de dependència de la comunitat vers els sistemes i productes externs, amb determinades repercussions socials i ambientals. La clínica de salut, sempre de medicina occidentalitzada, potser tindrà un metge esporàdic o una quantitat de malalts que supera la seva capacitat de servei. I la escola rural possiblement els ensenyi, en una llengua diferent a la pròpia, formes de vida diferents, que plantegen activitats productives diferents a les que els seus pares i avantpassats han realitzat i que podrien seguir practicant a la seva localitat i context ambiental.

Podríem entrar en un debat sobre aquesta visió gairebé anti-progressista, romàntica i, segurament, poc fonamentada, o discutir perquè el govern porta a terme aquestes intervencions puntuals tan esporàdicament; però deliberadament abordem el tema dels projectes de cooperació, l'arquitectura i els models de desenvolupament que aquestes executen.

A les poblacions rurals, on els projectes governamentals no arriben i a les que a vegades es presenten brots de protesta social, és on les accions de cooperació intenten treballar. Amb els diners públics: els mateixos diners que donem obligatòriament de la nostra feina, retribuïnt penalitzadament els beneficis que hem obtingut dels pobres, dels camperols o dels grups que elaboren els productes bàsics, es realitzen aquests projectes. Però a diferència dels altres projectes, els diners han passat per unes mans diferents. En el cas dels projectes de cooperació, han passat per unes mans suposadament 'bones', conscients de les 'altres' realitats socials i hi treballen persones sense ànim de lucre; joves i voluntaris que pràcticament no cobren res per realitzar la seva feina.

Tot i que són els mateixos diners, els projectes de cooperació intenten fer les coses d'una manera diferent: proven d'escoltar a la gent, conèixer les seves necessitats i fer-los participants del procés que comporta un projecte. Però al final de tot, es materialitzen dinàmiques socials equitatives en els sistemes productius?, s'aconsegueix no alterar les formes culturals locals que funcionen eficientment? En el que respecta a l'arquitectura, generalment es materialitza en el mateix wàter, la mateixa casa de blocs de ciment i la mateixa infraestructura de sistemes energètics per a connectar els mateixos aparells domèstics de les ciutats. El projecte de cooperació i les actuacions governamentals o d'inversió bancària, materialitzen l'arquitectura de la mateixa manera. Les mans 'bones' i les

'ambiciosament brutes' arriben a lo mateix, i porten implícita la mateixa cosa. Però en el cas de la cooperació resulten actuacions incongruents, perquè es vanaglorien de treballar amb la comunitat i per a la comunitat i, en moltes ocasions, sota arguments de sostenibilitat. El govern, en canvi, la majoria de les vegades actua simplement per sistema, i així ho entenem.

Al nostre planeta existeixen nombroses comunitats inserides en àrees d'alt valor ambiental que, justament, han mantingut aquest valor gràcies al grau d'aïllament en el que han viscut respecte als sistemes urbans i de producció industrial. Però, alhora, aquest aïllament les ha convertit en subdesenvolupades, pobres o simplement en col·lectius no beneficiats; dels que no paguen impostos ni tornen un crèdit bancari amb interessos. L'actuació per a la satisfacció de les necessitats d'aquesta mena de comunitats aïllades, passa per una transcendental discussió sobre el deure d'actuar o no, sobre l'intervenir o no, sobre l'envair o no; que només troba un camí justificable quan acceptem que l'arribada de la vida urbana és inevitable i irremeiablement influent sobre la vida rural que generalment la demanda.

Superat aquest dilema, l'arquitecte que decideix abordar aquest àmbit llunyà a l'àmbit urbà, es troba immadur i amb poques eines per a intervenir en aquesta problemàtica arquitectònica; a la qual, generalment, acaba traslladant la seva realitat cultural, aliena a la de la comunitat local, mitjançant els models que comporten la seva proposta arquitectònica. Normalment, l'arquitecte no analitza els sistemes i recursos materials i energètics que es practiquen a la comunitat a la que s'ha d'intervenir i que, possiblement, serien dignes d'ésser represos, o bé no haurien d'ésser alterats per les interrelacions establertes en el complex sistema entre el medi ambient i el grup humà.

Per exemple, en el cas dels materials de construcció locals o tradicionals, és habituals donar-ne una interpretació superficial i estètica, sota l'argument erroni de la seva integració al paisatge, cosa que no significa ni una mínima part de les aportacions i funcions d'aquesta mena de materials. Normalment no comprenem el comportament bioclimàtic dels mateixos, ni les relacions que mantenen a l'engranatge funcional dels sistemes productius forestals, agraris, artesans, o bé, amb les pràctiques socials religioses. Tampoc visualitzem els possibles efectes de residus inorgànics que la introducció de materials foranis poden provocar al medi local.

Així, l'arquitectura de les intervencions per al desenvolupament es materialitza en un facsímil desgranat de la ciutat o en una reinterpretació enganyosa de les formes tradicionals locals.

Considerem que les intervencions arquitectòniques, i el model de desenvolupament implícit en elles, ha de conèixer les necessitats específiques del grup social afectat. Fonamentalment ha de conèixer i integrar els valors del capital natural i les formes culturals de models eficients de gestió dels recursos del medi que sosté el grup humà. L'arquitectura d'aquest model de desenvolupament ha d'implicar una eficient gestió dels recursos del medi ambient proper i la observació de la extensió de la petjada ecològica (que fonamentalment procuri mantenir-se en un radi de recorregut determinat i sostenible), en el cicle dels materials i els fluxos d'energia que utilitza. Arquitectura que amb els seus espais d'habitatge, lleure i activitats productives, a escala familiar y comunitària, determini una forma de vida que utilitza els recursos eficientment. Arquitectura que no és exclusiva per a pobres i aïllats, rurals o urbans, si no una arquitectura que hauria de tenir la capacitat de satisfer les necessitats actuals i futures de qualsevol grup humà, que pugui proposar formes estèticament belles i de funcionalitat perfecta, però en un marc de conservació dels recursos ambientals i la preservació de les pràctiques culturals eficients.

A partir d'aquí, els límits implícits del camp d'actuació de l'arquitectura es dilueixen i el nostre exercici professional respon al mateix rigor ambiental i de qualitat en tots els aspectes del disseny dels espais. Aquest rigor es converteix en un condicionant inamovible quan entenem que un espai natural d'alt valor ambiental podria ésser un quadre extrem de la condició del nostre planeta, és a dir, un tros de terra delimitada en la que viuen petites comunitats humanes que estableixen relacions simbiòtiques amb el medi que les sustenta. L'arquitecte ha d'entendre el territori com a una àrea de recursos naturals necessària per al sosteniment de la vida. Tanmateix, ha de projectar l'arquitectura amb la mateixa rellevància per a un medi rural o urbà, segons el mateixos criteris ambientals i de qualitat de vida, és a dir, valorant degudament les consideracions ambientals, bioclimàtiques i sostenibles.

A més, els límits implícits dels camps d'actuació s'haurien de dissoldre: els projectes per al desenvolupament promoguts per organitzacions governamentals, no governamentals o d'inversió bancària, continuen actuant sota el concepte de la retribució dels rics als pobres com a compensació o

remordiment, quan les relacions haurien d'establir-se des d'un altre pla més respectuós i equitatiu. Els que desitgem participar professionalment des d'aquesta perspectiva ens veiem obligats a ésser un "projecte de cooperació", sabent que, en el fons, això és una concepció ambigua del plantejament econòmic i social.

Copyright 2004. Número de Registre B-30620-2003. Ide@Sostenible. Drets reservats. Qualsevol impressió, publicació en WWW o altre medi, així com la seva distribució electrònica i/o comercial requereix autorització del Consell Editorial. El contingut dels articles és responsabilitat de l'autor. Pàg. www.ideasostenible.net, e-mail ideasostenible@ideasostenible.net.